

Jugoslávské bankovky v proměnách času a ideologie. Dinárové bankovky emisí 1955, 1963 a tzv. nového dináru 1965–1986. (2. část)

Martin Jelínek

Abstract: Yugoslavian Banknotes in the Changes of Time and Ideology. Dinar Banknotes of the 1955 and 1963 Issues and of the So-Called New Dinar Series of 1965–1986. (Part II).

The second part of the study devoted to the history and iconography of banknotes issued by the Federal People's Republic of Yugoslavia and the Socialist Federal Republic of Yugoslavia continues with analyses of the series of new, reformed dinar banknotes released in 1965 and 1968 and the subsequent newly introduced denominations of the 1970s examining their visual programme as well as their ideological background. Together with the first part of the study, the article provides a complex and comprehensive overview of the banknote production of the socialist Yugoslavian confederation.

Key words: Socialist Federal Republic of Yugoslavia; monetary reform; new dinar; banknote; iconography; propaganda

Hospodářská reforma, denominace a emise 1965

V polovině 60. let byly v Jugoslávii provedeny rozsáhlé ekonomické reformy související se snahou o přechod na samosprávný systém jugoslávské společnosti i hospodářství.¹ Reforma se dotýkala i peněžního systému, jejím hlavním důvodem byl zahraniční obchod. Jugoslávie se na mezinárodním poli čím dál více obchodně sbližovala se západními zeměmi, přičemž byl ovšem jugoslávský dinár dlouhodobě nadhodnocen vůči americkému dolaru.² Reformou dináru tak mělo dojít ke zlepšení pozice jugoslávského hospodářství v exportní konkurenceschopnosti. Měnová reforma se ukázala být jednou z nejzásadnějších reforem roku 1965. Dinár byl v poměru k dolaru devalvován ze 750 dinárů za dolar na 1250 dinárů za dolar.³ Od prvního ledna 1966 pak bylo určeno, že jugoslávskou měnou bude tzv. nový dinár, přičemž 1 nový dinár se měl rovnat 100 stávajícím dinárům.⁴

* Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2024–2028/11.I.c, 00023272).

¹ Kovač 2012.

² Stojanović 2008, s. 200.

³ BIS 1966, s. 137.

⁴ BIS 1966, s. 137.

Na základě toho měla Národní banka Jugoslávie vydat nové bankovky v nominálních hodnotách 100, 50, 10 a 5 dinárů, přičemž bankovky hodnot 50, 10 a 5 dinárů měly být uvedeny do oběhu nejpozději 31. prosince 1965. Ode dne vydání nových bankovek zároveň platilo, že ceny veškerých produktů v maloobchodním prodeji a službách musí být označeny jak ve starých, tak v nových dinárech.⁵ V týž den byla rovněž schválena vyhláška stanovující podobu nových bankovek, prozatím pro nominály v hodnotě 5, 10 a 50 dinárů. Vyhláška stanovila, že nové bankovky budou vzhledově identické s bankovkami emisí 1955 a 1963 včetně obrazové náplně, kvality papíru, textů, způsobu tisku a rozměrů (ty se nicméně v případě bankovek 10 a 50 dinárů nakonec lišily). Odlišná měla být pouze označení nominální hodnoty a samozřejmě datum vydání (*1. august 1965*) a podpisy vysokých bankovních úředníků (nové guvernéra dr. Nikoly Miljaniće a viceguvernéra dr. Borivoje Jeliće).⁶

Povinnost dvojího uvádění cen skončila k 1. lednu 1968. Od tohoto data byli obchodníci povinni uvádět hodnotu zboží již pouze v tzv. nových dinárech.⁷ V témže roce doplnila Národní banka Jugoslávie emisí oběžných bankovek i o slibovanou stodinárovou bankovku. Ta byla připravena už na jaře 1967, do oběhu byl tento v té době nejvyšší platný nominál uveden k 1. dubnu 1968.⁸ Staré stodinárové bankovky emisí 1955 a 1963 (ST-87, Pick 69, resp. ST-91, Pick 73), jejichž hodnota po denominaci odpovídala jednomu novému dináru, byly Národní bankou staženy z oběhu v období mezi 1. prosincem 1967 a 31. lednem 1968. Jejich dodatečná výměna za nové jednodinárové mince byla možná až do 30. dubna 1968.⁹ Ostatní nominály emisí 1955 a 1963 zůstávaly prozatím nadále v oběhu.

Stodinárová bankovka nesoucí datum vydání 1. srpna 1965 svým designem navazovala na původní sérii z roku 1955, resp. 1963, přinesla ovšem i nové a zásadní prvky, které se stanou společnými pro následující jugoslávské bankovky vydávané až do roku 1986. Ač nese rok vydání 1965, do oběhu byla uvedena až 1. dubna 1968.¹⁰ Bankovka svou převážně červenou barvou a lícními lemujícími ornamenty vycházela ze starší bankovky o hodnotě 100 dinárů (ST-87, resp. ST-91), změnil se však hlavní motiv aversu, kdy mizí výše popsaná dívka z regionu Konavle. Tu nahrazuje v levé části jezdecká socha *Míru*, kterou vytvořil sochař Antun Augustinčić (1900–1979).

⁵ *Zákon o izdaji novih bankovcev in kovancev*. Uradni list SFJR 33/1965, s. 1250–1251.

⁶ *Odlok o znamenjih novih bankovcev in kovancev*. Uradni list SFRJ 33/1965, s. 1257.

⁷ *Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o izdaji novih bankovcev in kovancev*. Uradni list SFRJ 1967 54/1967, s. 1329–1330.

⁸ *Odločbo o izročitvi bankovcev za 100 dinarjev v obtok*. Uradni list SFRJ 8/1968, s. 184.

⁹ *Odločbo o odvzemu bankovcev za 100 starih dinarjev z dautmom izdaje 1. Maj 1955 in 1. Maj 1963 iz obtoka*. Uradni list SFRJ 49/1967, s. 1113–1114, č. 365.

¹⁰ *Odločbo o izročitvi bankovcev za 100 dinarjev v obtok*. Uradni list SFRJ 8/1968, s. 184–185.

5 dinárů 1965 (ST-95; Pick 77)

Rozměry: 135 x 64 mm.

Av.: mladá zemědělkyně se srpem v levé ruce, na pozadí obilné pole.

Rv.: dvojice kombajnů na obilném poli.

Autoři: návrh Miodrag Petrović, rytec Tanasije Krnjajić.

Tisk: Zavod za izradu novčanica i kovanog novca (ZIN; Ústav pro výrobu bankovek a mincí) Beograd.

Obr. 1. Bankovka o hodnotě 5 dinárů z r. 1965 (foto autor).

10 dinárů 1965 (ST-96; Pick 78)

Rozměry: 142 x 68 mm.

Av.: portrét slévače železárny v Zenici Arifa Heraliče.

Rv.: panorama železárny v Zenici.

Autoři: návrh Miodrag Petrović, rytec Tanasije Krnajić.¹¹

Tisk: Zavod za izradu novčanica i kovanog novca (ZIN; Ústav pro výrobu bankovek a mincí) Beograd.

Obr. 2. Bankovka o hodnotě 10 dinárů z r. 1965 (foto autor).

¹¹ Jak správně upozorňuje chorvatský numismatik Vladimir Geiger, v numismatické literatuře se často jako rytec chybně uvádí Božidar Kocmut (viz *Stojanović 2008*), stejně tak je tomu v případě 5000dinárové bankovky se shodným designem emise 1963, resp. 50dinárové bankovky emise 1965. Viz *Geiger 2018*, s. 217.

50 dinárů 1965 (ST-97; Pick 79)

Rozměry: 150 x 70 mm.

Av.: část reliéfu Kosovská dívka od sochaře Ivana Meštroviće.

Rv.: budova Skupštiny (parlamentu) v Bělehradě.

Autoři: návrh Miodrag Petrović, rytec Tanasije Krnajić.

Tisk: Zavod za izradu novčanica i kovanog novca (ZIN; Ústav pro výrobu bankovek a mincí) Beograd.

Obr. 3. Bankovka o hodnotě 50 dinárů z r. 1965 (foto autor).

100 dinárů 1965 (ST-98; Pick 80)

Rozměry: 147 x 70 mm.

Av.: socha *Mír* od sochaře Antuna Augustinčiće.

Rv.: číselná nominální hodnota v kruhu lemovaném figurami tančícími tradiční tanec kolo a názvy jednotlivých jugoslávských republik, po stranách čtyřjazyčně nominální hodnota.

Autoři: návrh Miodrag Petrović, rytec Tanasije Krnajić.

Tisk: Zavod za izradu novčanica i kovanog novca (ZIN; Ústav pro výrobu bankovek a mincí) Beograd.

Obr. 4. Bankovka o hodnotě 100 dinárů z r. 1965 (foto autor).

Antun Augustinčić patří mezi nejvýraznější chorvatské, resp. jugoslávské sochaře minulého století. Narodil se 4. května 1900 v chorvatském Záhoří. Studoval na akademiích v Záhřebu a v Paříži a již v meziválečném období se zařadil k významným a respektovaným sochařům. Jednou z jeho specializací byla pomníková tvorba: stojí za jezdeckou sochou Józefa Piłsudského v polských Katowicích nebo krátce existujícím jezdeckým pomníkem krále Aleksandara I. v Somboru.¹² Za jednu z nejvýraznějších realizací by se dala označit jeho socha *Horník* z roku 1939. Původně byla socha součástí pomníku Piłsudského, nicméně ten nebyl ve své plánované úplnosti před válkou realizován a ze sochy povstalec se stal horník – Augustinčić nahradil pušku v jeho ruce krumpáčem. Z iniciativy jugoslávského ministra sociální politiky Dragiši Cvetkoviće byla socha darována Mezinárodní organizací práce, před jejímž sídlem v Ženevě *Horník* dodnes stojí.¹³

Po napadení a okupaci Jugoslávie na jaře 1941 byl Augustinčić pro svoje levicové postoje zatčen gestapem a krátce vězněn ve Štýrském Hradci. Po propuštění a návratu do Záhřebu ho, k překvapení mnohých, oslovilo vedení ustašovského státu s tím, aby vytvořil bustu fašistického vůdce Anteho Paveliče (1889–1959). Krátce po jejím dokončení v roce 1943 Augustinčić ovšem přeběhl k Titovým partyzánům do bosenských Jajců.¹⁴ Zde mj. vytvořil společně se srbským malířem Đorđe Andrejevićem Kunem (1904–1964) návrh státního znaku nové Jugoslávie. V téže době vytvořil i bustu Josipa Broze Tita (1892–1980). Po skončení války se vrátil do svého ateliéru, kde v roce 1947 vytvořil jednu z neznámějších soch Tita, vyobrazeného jako zamyšleného muže v dlouhém rozepnutém kabátě. Několik bronzových exemplářů této sochy dodnes stojí na řadě míst bývalé Jugoslávie, např. v Kumrovcích či Bělehradě.¹⁵ Nutno říci, že Augustinčić a Tito se znali již před válkou a do konce života je pojilo osobní přátelství.

V roce 1949 byla zahájena výstavba sídla Organizace spojených národů v americkém New Yorku. Členské země OSN byly vyzvány, aby se podílely na výstavbě a utváření prostoru budoucího komplexu. Jugoslávie měla spolu s Francií a Švédskem na starosti dekoraci okolí budovy. Jugoslávská vláda se usnesla, že prostřednictvím svého daru zdůrazní své odhodlání udržet světový mír, a k realizaci této myšlenky byl vyzván právě Augustinčić.¹⁶ Ten ve svém záhřebském ateliéru společně se sochařem Veliborem Mačukatinem a litem Josipem Kroflinem vytvořil 5,5 metru vysokou a 5 tun vážící bronzovou sochu nazvanou *Mír*. Jedná se o figurální pomník zobrazující ženskou postavu s vlajícím pláštěm na zádech jedoucí na koni a svírající v jedné ruce olivovou ratolest a ve druhé globus. Olivová ratolest v ruce měla nahrazovat meč a vlající plášť symbolizuje jasné směřování kupředu, směrem k míru.¹⁷

¹² *Vujčić 2015*, s. 7–8 a 11–12.

¹³ *Vujčić 2015*, s. 9–10.

¹⁴ *Vujčić 2024*, s. 82.

¹⁵ *Niebyl 2020*. Online.

¹⁶ *Vujčić 2017*, s. 39.

¹⁷ *Vujčić 2015*, s. 15–16; *Vujčić 2017*, s. 39.

Hotový pomník byl dopraven lodí do New Yorku a umístěn na desetimetrový kamenný podstavec s pamětní deskou, který navrhl architekt Lovro Bilinić. Pomník *Mír* byl slavnostně odhalen 2. prosince 1954 generálním tajemníkem OSN Dagem Hammarskjöldem, předsedou IX. Zasedání generálního shromáždění OSN Eelcem van Kleffensem a vedoucím jugoslávské stálé mise při OSN Jožem Brilejem.¹⁸ Celé politické vyznění sochy bylo více než jasné. Jugoslávský stát se snažil deklarovat svou zahraniční politiku coby politiku mírovou a neutrální, nestojící na vyhraněných studenovělečných barikádách na té, či oné straně. Pomník *Mír* stojí před budovou OSN do dnešních dnů, přičemž péči o něj po rozpadu Jugoslávie a následných jednáních převzalo Chorvatsko.

Augustinčićův pomník *Mír* na stodinárové bankovce představuje po Meštovičovi a jeho reliéfu Kosovské dívky druhé výtvarné dílo významného jugoslávského umělce, které bylo zobrazeno na poválečné jugoslávské bankovce. Pravá část aversu je doplněna podtiskem ve formě barevné giloše se zakomponovaným jugoslávským státním znakem doplněné číselným i slovním označením nominální hodnoty.

Stodinárová bankovka je významná také tím, že vnesla do jugoslávské bankovkové tvorby nový prvek jednotného reversu, který bude později použit na nových vydáních dinárových bankovek až do roku 1986. Podklad levé a pravé části zadní strany bankovky vyplňují giloše, na kterých je v každém rohu umístěno označení nominální hodnoty. Ve středu se nachází číselná nominální hodnota uprostřed kruhu, jehož vnější okraj lemují stylizované figury tančící tradiční tanec kolo a vnitřní okraj nese názvy jednotlivých jugoslávských republik (*Bosna a Hercegovina, Crna Gora, Hrvatska, Makedonija, Slovenija a Srbija*) – po levé straně latinkou, po pravé cyrilicí. Z pravé a levé strany kruhu vybíhají čtyři stylizované voluty a dvě gilošované rozety. Na levé je umístěno slovní označení nominálu srbochorvatsky cyrilicí a slovinsky latinkou, na pravé pak srbochorvatsky latinkou a makedonsky cyrilicí.¹⁹

Pod tímto hlavním motivem se nachází v ozdobném rámečku text trestní pohružky *Padělání se trestá podle zákona*, a to opět ve čtyřech jazycích jugoslávské federace. Na pravé straně reversu pak jsou umístěny dvě giloše: jedna svisle s názvem státu v jednotlivých jazycích federace, druhá vodorovně, se slovním označením nominálu.²⁰ Mimo giloše se na okrajích nachází jména autorů bankovky (resp. bankovek), v tomto případě *M. PETROVIĆ FEC* a *T. KRNJAJIĆ SC*. Nutno dodat, že stylizované lidské postavy tančící tanec kolo po obvodu kruhu mají symbolizovat bratrství, jednotu a rovnoprávnost všech jugoslávských národů,²¹ tedy ty principy, na kterých byla, ve snaze zabránit národnostním třenicím, deklaratorně budována poválečná Jugoslávie. Heslo *bratstvo i jedinstvo* (bratrství a jednota), užívané původně jugoslávskými partyzány, bylo ostatně jedním z hlavních hesel režimu, a to až do rozpadu společného státu na počátku 90. let.

¹⁸ Vujčić 2017, s. 39.

¹⁹ Odlok o znamenjih bankovca za 100 dinarjev. Uradni list SFRJ 18/1967, s. 490–491.

²⁰ Odlok o znamenjih bankovca za 100 dinarjev. Uradni list SFRJ 18/1967, s. 490–491.

²¹ Anonym 1968, s. 14.

Emise 1968 a stažení emisí 1955 a 1963

Krátce poté, kdy byla 100 dinárová bankovka nesoucí datum 1. srpna 1965 uvedena na jaře 1968 do oběhu, následovaly další nové bankovky nominálních hodnot 5, 10 a 50 dinárů. Výtvarné provedení jejich lícních stran vycházelo ze starých bankovek emise 1965 (resp. 1963 a 1955), došlo nicméně k vizuálnímu sjednocení reversů. Z bankovek mizí barevné obrazy zemědělství, zenické železárny i parlamentu, a jsou nahrazeny jednotným motivem, který se poprvé objevil právě na stodinárové bankovce a je popsán výše. Změny se dotkly, opět v návaznosti na stodinárovku z roku 1965, i aversu bankovek. V pravé části aversu došlo k odstranění rozety, na které byla umístěna nominální hodnota, ta se nyní nacházela pouze na gilošovaném podkladu, ve kterém zůstal umístěn jugoslávský státní znak.

V 70. letech byly postupně vydány do oběhu celkem tři nové bankovky s nominálními hodnotami 500, 20 a 1000 dinárů. Jako první z nich byla uvedena do oběhu 500dinárová bankovka. Nová bankovka byla tištěna hlubotiskem na bílý papír s ochrannými vlákny, výtvarně je řešena v jednotném stylu nových dinárů, tj. na aversu se nachází gilošovaný podtisk se státním znakem, na kterém je umístěno označení nominální hodnoty. Nad ornamentem se nachází opět název emitenta ve třech jazykových variantách. Pod označením nominální hodnoty je uvedeno datum vydání (v tomto případě „1. VIII. 1970“) a podpisy guvernéra Národní banky dr. Iva Perišina na straně levé a viceguvernéra Branislava Človanoviće na straně pravé, pod nimi je umístěno sériové číslo. Revers bankovky je opět řešen v jednotném stylu, který přinesla do bankovkové tvorby Jugoslávie 100dinárová bankovka vydání 1965. Co se barevného provedení týče, jako dominantní barvy byly zvoleny tmavé odstíny zelené.²² Za hlavní motiv aversu bankovky byl vybrán detail sochy *Nikola Tesla* od chorvatského sochaře Frana Kršiniće. Jedná se tak již o třetí sochařské dílo vyobrazené na poválečných jugoslávských bankovkách, a co je zajímavé, stejně jako v případě Augustinčićovy sochy *Mír* se i Kršinićova socha *Nikola Tesla* nalézá v USA.

Franjo Kršinić se narodil 24. července 1897 v dalmatské Lumbardě. Sochařskému umění se vyučil na Korčule a posléze na sochařské škole ve východočeských Hořicích, odkud zamířil na pražskou výtvarnou Akademii, kde završil studium v roce 1921. Od 20. let 20. století působil na záhřebské Akademii výtvarných umění.²³ V meziválečném období se stává jedním z předních jugoslávských sochařů, po okupaci Jugoslávie zůstává v Záhřebu, a dokonce vystavuje svá díla na výstavách chorvatského umění v Berlíně, Vídni a Bratislavě. Po skončení války není nikterak pronásledován a pokračuje v umělecké tvorbě.

²² Odlok o znamenjih bankovca za 500 dinarjev in kovancev za 2 in 5 dinarjev. Uradni list SFRJ 32/1970, s. 847-848.

²³ Grbić – Šeparović – Flego 2013. Online. Na pražské akademii byl mj. žákem Myslbeka, viz. Kršinić – Domljan 1968, s. 11.

5 dinárů 1968 (ST-99; Pick 81)

Rozměry: 123 x 59 mm

Av.: mladá zemědělkyně se srpem v levé ruce, na pozadí obilné pole.

Rv.: číselná nominální hodnota v kruhu lemovaném figurami tančícími tradiční tanec kolo a názvy jednotlivých jugoslávských republik, po stranách čtyřjazyčně nominální hodnota.

Autoři: návrh Miodrag Petrović, rytec T. Krnjajić.

Tisk: Zavod za izradu novčanica i kovanog novca (ZIN; Ústav pro výrobu bankovek a mincí) Beograd.

Obr. 5. Bankovka o hodnotě 5 dinárů z r. 1968 (foto autor).

10 dinárů 1968 (ST-100, Pick 82)

Rozměry: 131 x 62 mm

Av.: portrét slévače železárný v Zenici Arifa Heralice.

Rv.: číselná nominální hodnota v kruhu lemovaném figurami tančícími tradiční tanec kolo a názvy jednotlivých jugoslávských republik, po stranách čtyřjazyčně nominální hodnota.

Autoři: návrh Miodrag Petrović, rytec T. Krnjajić.

Tisk: Zavod za izradu novčanica i kovanog novca (ZIN; Ústav pro výrobu bankovek a minci) Beograd.

Obr. 6. Bankovka o hodnotě 10 dinárů z r. 1968 (foto autor).

50 dinárů 1968 (ST-101, Pick 83)

Rozměry: 139 x 66 mm

Av.: část reliéfu Kosovská dívka od sochaře Ivana Meštroviće.

Rv.: číselná nominální hodnota v kruhu lemovaném figurami tančícími tradiční tanec kolo a názvy jednotlivých jugoslávských republik, po stranách čtyřjazyčně nominální hodnota.

Autoři: návrh Miodrag Petrović, rytec T. Krnjajić.

Tisk: Zavod za izradu novčanica i kovanog novca (ZIN; Ústav pro výrobu bankovek a mincí) Beograd.

Obr. 7. Bankovka o hodnotě 50 dinárů z r. 1968 (foto autor).

Nové nominály dinárových bankovek 1970–1974

V průběhu 50. let vytvořil Krsinić několik pomníků připomínajících partyzánský odboj za druhé světové války, přičemž jednu z nejzajímavějších realizací představuje pomník obětem fašismu v etiopském hlavním městě Addis Abeba, vytvořený ve spolupráci s Antunem Augustinčićem.²⁴ V roce 1956 Krsinić vytváří pomník Nikoly Tesly, který se objevuje právě na 500dinárové bankovce. Pomník zobrazuje sedícího Teslu zahleděného do plánu rozloženého v jeho klíně. Původně měl být v Bělehradě odhalen již v roce 1956 u příležitosti 100. výročí narození vědce. Nicméně v té době stále nebylo rozhodnuto, na kterém místě má pomník stát. Sedící Tesla tak strávil následujících sedm let na dvoře slévárny Plastika Beograd, kde byl odlit do bronzu. Až v roce 1963 bylo rozhodnuto, že pomník bude umístěn před budovu Fakulty elektrotechniky Bělehradské univerzity. Na místě, kde stojí dodnes, byl odhalen 10. listopadu 1963.²⁵

Jeden z bronzových odlitků tohoto Krsinićova pomníku byl jakožto dar Jugoslávie Spojeným státům odhalen v roce 1976 u Niagarských vodopádů. Právě tam totiž Tesla vybudoval první hydroelektrárnu na střídavý proud. Zajímavé je, že na kanadské straně vodopádů byl v roce 2006 Teslovi odhalen další pomník, a to z iniciativy kanadských Srbů.²⁶ Ještě jeden odlitek bělehradského pomníku byl odhalen přímo v Teslově rodišti – v Chorvatském Gospići v roce 1981.²⁷ O rok později jeho autor, jeden z nejvýznamnějších chorvatských, resp. jugoslávských umělců 20. století Frano Krsinić umírá.²⁸

500dinárová bankovka z roku 1970 tak pokračuje v tradicích jugoslávské bankovkové tvorby zobrazování pomníků a uměleckých děl ve veřejném prostoru.

V roce 1974 Národní banka Jugoslávie oznámila, že připravuje k vydání bankovku v nominální hodnotě 20 dinárů.²⁹ Po letech se tak dvacetidinárovky měly vrátit do oběhu – poslední bankovka této hodnoty se objevila v emisi státovek z roku 1944 (ST-61, Pick 51), která v oběhu zůstala až do roku 1959.³⁰ Vydáním dvacetidinárové a tisícidinárové bankovky (viz níže) se měl dotvořit soubor oběžných bankovek v jednotném designu. Odlišné je opět barevné provedení a hlavní motiv na levé straně aversu. Mění se přirozeně i datum vydání, zde 19. XII. 1974, a podpisy guvernéra a viceguvernéra Národní banky, kdy jsou na bankovce podepsáni Joško Štrukelj a Branislav Čolanović. Pro dvacetidinárovou bankovku byla jako hlavní barva zvolena fialová, resp. její odstíny. Hlavní motiv pak tvoří vyobrazení přístavu s lodí a s jeřáby v pozadí, symbolizující námořnictví.³¹

²⁴ *Vijčič 2017*, s. 43.

²⁵ *Anonym 2023*. Online.

²⁶ *Anonym 2006*. Online.

²⁷ Ten byl během války v Chorvatsku v 90. letech zničen, viz *Došenović 2023*, s. 278. V roce 2021 se dočkal obnovy, viz *Zebić 2021*. Online.

²⁸ *Tomljanović 1982*, s. 9.

²⁹ *Odluk o izdaji bankovca za 20 dinarjev*. Uradni list SFRJ 66/1974, s. 2025.

³⁰ *Poročilo Narodne banke FLRJ o odvzemu iz obtoka in zamenjavi bankovcev DFJ za 20 in 10 dinarjev*. Uradni list FLRJ 25/1959, s. 666.

³¹ *Sklep o osnovnih znamenjih bankovcev za 1000 dinarjev in za 20 dinarjev*. Uradni list SFRJ 1/1975, s. 36.

500 dinárů 1970 (ST-102; Pick 84)

Rozměry: 155 x 74 mm.

Av.: pomník Nikoly Tesly u Niagarských vodopádů od sochaře Frana Kršiniće.

Rv.: číselná nominální hodnota v kruhu lemovaném figurami tančícími tradiční tanec kolo a názvy jednotlivých jugoslávských republik, po stranách čtyřjazyčně nominální hodnota.

Autoři: návrh Miodrag Petrović, rytec V. Cvetković.

Tisk: Zavod za izradu novčanica i kovanog novca (ZIN; Ústav pro výrobu bankovek a mincí) Beograd.

Obr. 8. Bankovka o hodnotě 500 dinárů z r. 1970 (foto autor).

20 dinárů 1974 (ST-103; Pick 85)

Rozměry: 139 x 66 mm.

Av.: motiv lodi kotvící v námořním přístavu od Nusreta Hrvanoviće.

Rv.: číselná nominální hodnota v kruhu lemovaném figurami tančícími tradiční tanec kolo a názvy jednotlivých jugoslávských republik, po stranách čtyřjazyčně nominální hodnota.

Autoři: návrh Miodrag Petrović, rytec Dušan Matić.

Tisk: Zavod za izradu novčanica i kovanog novca (ZIN; Ústav pro výrobu bankovek a minci) Beograd.

Obr. 9. Bankovka o hodnotě 20 dinárů z r. 1974 (foto autor).

Místo velkých výtvarných děl minulosti je zde tedy prezentováno významné odvětví jugoslávského hospodářství. Autorem motivu lodi byl výtvarník Nusret Hrvanović, který se narodil v roce 1939 ve městě Bogatić ve Vojvodině. Vystudoval Akademii výtvarného umění a svoje studia završil v Bělehradě, kde později působil.³² Během své kariéry uskutečnil několik studijních cest po západní Evropě.³³ Bohužel se nepodařilo zjistit, zda je loď v přístavu vytvořena dle reálné fotografie, ani o jakou reálnou lokalitu se případně jedná. Hrvanović nicméně do jugoslávské bankovkové tvorby nezasáhl naposledy. Jako rytec se později podílel na realizaci bankovek pozdních 80. let, např. dvacetitisícové bankovky z roku 1987 s vyobrazením horníka Aliji Sirotanoviće (ST-120, Pick 95), nebo na bankovkách 90. let, a to až do lednové emise 1994 (např. 5000 dinárů, ST-168, Pick 141).

V prosinci 1973 bylo rozhodnuto, že Národní banka Jugoslávie vydá bankovku s nominální hodnotou 1000 dinárů,³⁴ která měla uzavřít sérii s jednotným designem, ustaveným 100dinárovou bankovkou z roku 1965. Hlavním motivem zdobícím nové platidlo je kresba symbolizující zemědělství: portrét dívky držící v ruce hrozen, vedle níž jsou umístěny další zemědělské produkty; pozadí tvoří krajina s polem a kombajnem.³⁵ Dominantní barvy bankovky tvoří odstíny šedé. Bankovka byla uvedena do oběhu 28. listopadu 1975 (tedy společně s novou 20dinárovou bankovkou),³⁶ nese nicméně datum vydání 19. XII. 1974. Bankovka s hodnotou 1000 dinárů se tak do oběhu vrací po krátké pauze, způsobené denominací dinárů v 60. letech. Stejně tak se opět navrácí do jugoslávské bankovkové tvorby tradiční motiv zemědělství, naposledy použitý pro 5dinárovou bankovku emise 1968 (Pick 81, ST-99).

Autorem kresby hlavního motivu nové tisícidinarovky byl známý srbský malíř a grafik Andreja Milenković (1923–2005). Rodák z Leskovce v roce 1954 absolvoval bělehradskou Akademii užitého umění. Nejprve pracoval jako učitel a novinář, nicméně v roce 1958 začal s tvorbou poštovních známek a od roku 1966 pracoval v Úřadu pro poštovní známky.³⁷ Mezi (nejen) jugoslávskými filatelisty je jeho jméno skutečným pojmem, neboť vytvořil návrhy několika set známek a byl držitelem mnoha domácích i mezinárodních ocenění, včetně ceny za nejkrásnější poštovní známku světa v roce 1968.³⁸ V první polovině 70. let se Milenković přihlásil do anonymní soutěže na návrh nové 1000dinárové bankovky a v užším kole v konkurenci dalších pěti umělců zvítězil.³⁹ V roce 2001 vzpomínal, že modelem pro vyobrazení zemědělkyně mu byla jeho manželka Ružica Milenković.⁴⁰

³² Protić – Subotić 1977, s. 2.

³³ Begić 1971, s. 39.

³⁴ Odlok o izdaji bankovca za 1000 dinarjev. Uradni list SFRJ 71/1973, s. 2098.

³⁵ Sklep o osnovnih znamenjih bankovcev za 1000 dinarjev in za 20 dinarjev. Uradni list SFRJ 1/1975, s. 36.

³⁶ Sklep o dajanju bankovcev za 1000 dinarjev in za 20 dinarjev v obtok. Uradni list SFRJ 55/1975, s. 1517.

³⁷ Anonym 1984, s. 49.

³⁸ *The Stamp of Time*.

³⁹ *Zec 2001*, s. 3.

⁴⁰ *Zec 2001*, s. 3.

1000 dinárů 1974 (ST-104; Pick 86)

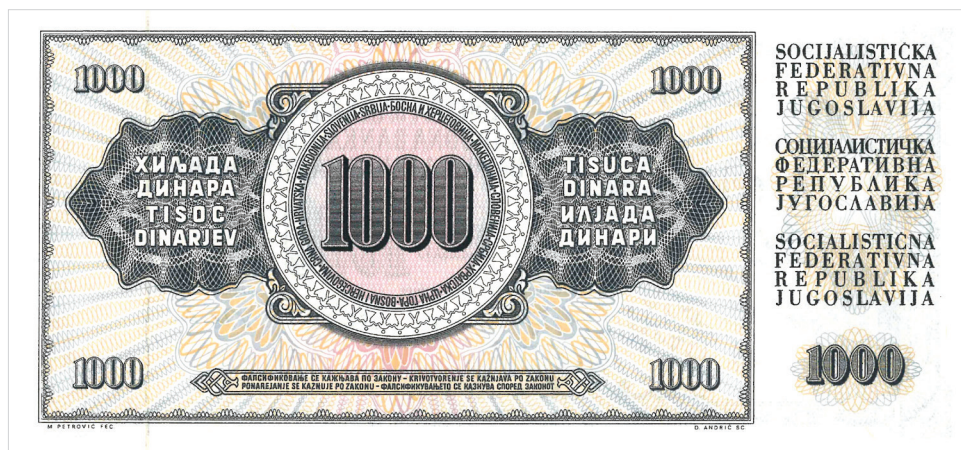
Rozměry: 163 x 78 mm.

Av.: portrét zemědělkyně s šátkem na hlavě a ovocem v ruce, na pozadí kombajn na poli od Andreji Milenkoviće.

Rv.: ornament s nominální hodnotou ve svém středu, po okrajích nominální hodnota slovně ve čtyřech jazycích jugoslávské federace.

Autoři: rytec Dragiša Andrić.

Tisk: Zavod za izradu novčanica i kovanog novca (ZIN; Ústav pro výrobu bankovek a minci) Beograd.

Obr. 10. Bankovka o hodnotě 1000 dinárů z r. 1974 (foto autor).

Následná vydání a drobné změny

Zde představené vzory dinárových bankovek se dočkaly ještě pozdějších vydání, přičemž jejich design zůstával zachován, byly provedeny jen některé dílčí změny. Nejpatrnější z nich jsou změny ve funkcích činovníků Národní banky, kteří bankovky podepisovali. Místo funkce viceguvernéra se od emise z roku 1978 uvádí zástupce guvernéra, a to v jazykové mutaci srbochorvatské (latinkou a cyrilicí), makedonské a slovinské. V roce 1978 došlo k novému vydání všech nominálů,⁴¹ vyjma 5dinárové bankovky, která tak od roku 1968 již znovu nevyšla, byť nadále zůstávala v platnosti. Znovu pak došlo k vydání nové emise všech nominálů (tedy 10 až 1000 dinárů) v roce 1981, v časech pomalu nastupující hospodářské krize.⁴² Labutí písní dinárových bankovek designu nastoleného koncem 60. let je pak rok 1986, kdy jsou vydány poslední bankovky s nominálními hodnotami 100 a 500 dinárů.⁴³ Tváří tvář inflaci, hospodářské krizi a snahám o ekonomické reformy a plánu na zavedení nových bankovek však ztrácí svou hodnotu a v průběhu let 1988 až 1990 jsou všechny bankovky emisí od roku 1968 oficiálně staženy z oběhu.⁴⁴

Závěr

Na jugoslávské bankovky z let 1955–1986 se dodnes vzpomíná s jistou dávkou nostalgie jako na symboly lepších časů. Jejich výtvarné provedení bylo na velmi vysoké úrovni – ostatně za předlohy byla použita, jak článek ukazuje, významná díla velkých jmen jugoslávského výtvarného umění. Stejně tak použité motivy a symbolika představovaly do určité míry jugoslávský stát jako takový, resp. tak, jak se tento chtěl prezentovat. Motivы práce, zemědělství, historie a lidové kultury měly ukazovat vyspělost a kulturní úroveň jugoslávské federace a jejích národů a národností. Tyto motivy na počátku 90. let z dinárových bankovek zcela vymizely a se společným státem jižních Slovanů nakonec zanikl i samotný jugoslávský dinár.

⁴¹ *Sklep o osnovnih znamenjih bankovcev za 10, 20, 50, 100, 500 in 1000 dinarjev*. Uradni list SFRJ 44/1978, s. 1928.

⁴² *Sklep da se dajo v obtok bankovci za 10, 50, 100, 500 in 1000 dinarjev*. Uradni list SFRJ 17/1983, s. 408.; *Sklep da se da v obtok bankovec za 20 dinarjev*, Uradni list SFRJ 62/1983, s. 1698.

⁴³ *Sklep da se da v obtok bankovec za 500 dinarjev*. Uradni list SFRJ 42/1987, s. 1080.

⁴⁴ Viz Tab. 1.

Tab. 1. Platnost jugoslávských bankovek emisí 1965 až 1986

Nominální hodnota	Datum vydání na bankovce	Podpisy	Datum uvedení do oběhu	Data stažení z oběhu	Dodatečná možná výměna do
50 dinárů	1. VIII 1965	Borivoje Jelić, Nikola Miljanić	31. 12. 1965	1. 2. – 31. 12. 1979	31. 12. 1980
10 dinárů	1. VIII 1965	Borivoje Jelić, Nikola Miljanić	31. 12. 1965	1. 2. – 31. 12. 1979	31. 12. 1980
5 dinárů	1. VIII 1965	Borivoje Jelić, Nikola Miljanić	31. 12. 1965	1. 2. – 31. 12. 1979	31. 12. 1980
100 dinárů	1. VIII 1965	Borivoje Jelić, Nikola Miljanić	1. 4. 1968	1. 1. 1990	30. 6. 1990
50 dinárů	1. V 1968	Borivoje Jelić, Nikola Miljanić	1. 11. 1968	15. 9. – 31. 12. 1989	31. 3. 1990
10 dinárů	1. V 1968	Borivoje Jelić, Nikola Miljanić	1. 11. 1968	15. 9. – 31. 12. 1989	31. 3. 1990
5 dinárů	1. V 1968	Borivoje Jelić, Nikola Miljanić	1. 11. 1968	7. 7. – 30. 9. 1988	31. 12. 1988
500 dinárů	1. VIII 1970	Branislav Čolanović; Ivo Perišin	1. 8. 1971	1. 1. 1990	30. 6. 1990
1000 dinárů	19. XII 1974	Joško Štrukelj; Branislav Čolanović	28. 11. 1975	3. 1. – 30. 6. 1990	30. 9. 1990
20 dinárů	19. XII 1974	Joško Štrukelj; Branislav Čolanović	28. 11. 1975	15. 9. – 31. 12. 1989	31. 3. 1990
1000 dinárů	12. VIII 1978	Ilija Marjanović; Ksente Bogoev	15. 1. 1979	3. 1. – 30. 6. 1990	30. 9. 1990
500 dinárů	12. VIII 1978	Ilija Marjanović; Ksente Bogoev	15. 1. 1979	1. 1. 1990	30. 6. 1990
100 dinárů	12. VIII 1978	Ilija Marjanović; Ksente Bogoev	15. 5. 1979	1. 1. 1990	30. 6. 1990
50 dinárů	12. VIII 1978	Ilija Marjanović; Ksente Bogoev	10. 3. 1980	15. 9. – 31. 12. 1989	31. 3. 1990
20 dinárů	12. VIII 1978	Ilija Marjanović; Ksente Bogoev	10. 3. 1980	15. 9. – 31. 12. 1989	31. 3. 1990
10 dinárů	12. VIII 1978	Ilija Marjanović; Ksente Bogoev	10. 3. 1980	15. 9. – 31. 12. 1989	31. 3. 1990
1000 dinárů	4. XI 1981	Miodrag Veljković; Radovan Makić	15. 4. 1983	3. 1. – 30. 6. 1990	30. 9. 1990
500 dinárů	4. XI 1981	Miodrag Veljković; Radovan Makić	15. 4. 1983	1. 1. 1990	30. 6. 1990
100 dinárů	4. XI 1981	Miodrag Veljković; Radovan Makić	15. 4. 1983	1. 1. 1990	30. 6. 1990

Nominální hodnota	Datum vydání na bankovce	Podpisy	Datum uvedení do oběhu	Data stažení z oběhu	Dodatečná možná výměna do
50 dinárů	4. XI 1981	Miodrag Veljković; Radovan Makić	15. 4. 1983	15. 9. 1989 – 30. 6. 1990	30. 9. 1990
20 dinárů	4. XI 1981	Miodrag Veljković; Radovan Makić	26. 12. 1983	15. 9. 1989 – 30. 6. 1990	30. 9. 1990
10 dinárů	4. XI 1981	Miodrag Veljković; Radovan Makić	15. 4. 1983	15. 9. 1989 – 30. 12. 1990	30. 9. 1990
500 dinárů	16. V 1986	Slobodan Stanojević; Dušan Vlatković	15. 7. 1987	1. 1. 1990	30. 6. 1990
100 dinárů	16. V 1986	Slobodan Stanojević; Dušan Vlatković	22. 12. 1987	1. 1. 1990	30. 6. 1990

Prameny

Anonym 1984: Andreja Milenkovič. Filatelista č. 200, roč. 36, duben, s. 49.

BIS 1966. Thirty-sixth Annual Report: 1st April 1965 – 31st March 1966. Basilej. Bank for International Settlements. Dostupné také z: https://www.bis.org/publ/arpdf/archive/ar1966_en.pdf.

Obaveštenje Narodne banke Jugoslavije: Puštanje u opticaj novčanice od 100 dinara. In: Borba, 31. 3. 1968, s. 14.

Odložbo o izročitvi bankovcev za 100 dinarjev v obtok. Uradni list Socialistične federativne republike Jugoslavije XXIV., št. 8, 28. 2. 1968, č. 88 s. 183–184.

Odložbo o odvzemu bankovcev za 100 starih dinarjev z dautnom izdaje 1. Maj 1955 in 1. Maj 1963 iz obtoka. Uradni list Socialistične federativne republike Jugoslavije XXIII., št. 49, 6. 12. 1967, č. 635, s. 1113–1114.

Odlok o izdaji bankovca za 1000 dinarjev. Uradni list Socialistične federativne republike Jugoslavije XXIX., št. 71, 28. 12. 1973, č. 972, s. 2098.

Odlok o izdaji bankovca za 20 dinarjev. Uradni list Socialistične federativne republike Jugoslavije XXX., št. 66, 27. 12. 1974, č. 1098, s. 2025.

Odlok o znamenjih bankovca za 100 dinarjev. Uradni list Socialistične federativne republike Jugoslavije XXIII., št. 18, 26. 4. 1967, č. 277, s. 490–491.

Odlok o znamenjih bankovca za 500 dinarjev in kovancev za 2 in 5 dinarjev. Uradni list Socialistične federativne republike Jugoslavije XXVI., št. 32, 23. 7. 1970, č. 383, s. 847–848.

Odlok o znamenjih novih bankovcev in kovancev. Uradni list Socialistične federativne republike Jugoslavije XXI., št. 33, 24. 7. 1965, č. 564, s. 1257–1258.

Poročilo Narodne banke FLRJ o odvzemu iz obtoka in zamenjavi bankovcev DFJ za 20 in 10 dinarjev. Uradni list Federativne ljudske republike Jugoslavije XV., št. 25, 24. 6. 1959, č. 471, s. 666.

Sklep da se da v obtok bankovec za 20 dinarjev. Uradni list Socialistične federativne republike Jugoslavije XXIX., št. 62, 9. 12. 1983, č. 769, s. 1698.

Sklep da se da v obtok bankovec za 500 dinarjev. Uradni list Socialistične federativne republike Jugoslavije XLIII., št. 42, 26. 6. 1987, č. 576, s. 1080–1081.

- Sklep da se dajo v obtok bankovci za 10, 50, 100, 500 in 1000 dinarjev.* Uradni list Socialistične federativne republike Jugoslavije XXIX., št. 17, 8. 4. 1983, č. 258, s. 408.
- Sklep o dajanju bankovcev za 1000 dinarjev in za 20 dinarjev v obtok.* Uradni list Socialistične federativne republike Jugoslavije XXXI., št. 55, 21. 11. 1975, č. 751, s. 1517.
- Sklep o osnovnih znamenjih bankovcev za 1000 dinarjev in za 20 dinarjev.* Uradni list Socialistične federativne republike Jugoslavije XXXI., št. 1, 3. 1. 1975, č. 14, s. 35–36.
- Tomljanović, I. 1982: Umro Frano Kršinić. Istaknuti jugoslovenski vajar preminuo u Zagrebu u 85. godini.* In: *Borba*, 4. 1. 1982, s. 9.
- Zakon o izdaji novih bankovcev in kovancev.* Uradni list Socialistične federativne republike Jugoslavije XXI., št. 33, 24. 7. 1965, č. 560, s. 1249–1250.
- Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o izdaji novih bankovcev in kovancev.* Uradni list Socialistične federativne republike Jugoslavije XXIII., št. 54, 30. 12. 1967, č. 708, s. 1329.
- Zec, S. 2001: Novi dinar pod lupom slikara Andreje Milenkovića. Država se po novcu poznaje.* In: *Borba*, 4. 1. 2001, s. 3.

Literatura

- Begić, A. 1971: Současné umění Bosny a Hercegoviny: Národní galerie, Galerie Vincence Kramáře v Praze: září-říjen 1971. Katalog výstavy. Praha.*
- Došenović, M. 2023: Nikola Tesla: njegov život i njegovo delo. Romansijska monografija. (Trinaesto dopunjeno izdanje). Novi Sad.*
- Geiger, V. 2018: Krivotvorina novčanice od 5000 dinara SFR Jugoslavije izdanja 1. svibnja 1963. Numizmatičke vijesti 71, s. 247–256.*
- Kovač, B. 2012: Politička ekonomija reformiranja samoupravnog socijalizma – od europeizacije Jugoslavije do balkanizacije današnjeg EU-a. Politička misao 49, č. 3, s. 74–91.*
- Kršinić, F. – Domljan, Ž. 1968: Monografija. Zagreb.*
- Protić, M. B. – Subotić, I. 1977: Beogradski mladi grafičari 1. Beograd.*
- Stojanović, B. 2008: Exchange Rate Regimes of the Dinar 1945–1990: An Assessment of Appropriateness and Efficiency. In: Mooslechner, P. – Gnan, E. (eds.): The Experience of Exchange Rate Regimes in Southeastern Europe in a Historical and Comparative Perspective. Second Conference of the South-Eastern European Monetary History Network (SEEMHN). Proceedings of OeNB Workshop no 13. Oesterreichische Nationalbank, Wien, s. 198–243.*
- Vujčić, D. 2015: Priče o spomenicima. Skice i modeli za spomenike u stalnom postavu Galerije Antuna Augustinčića. Klanjec.*
- Vujčić, D. 2017: Skulptura Antuna Augustinčića u funkciji kulturne diplomacije. Anali Galerije Antuna Augustinčića 37, s. 27–52.*
- Vujčić D. 2024: Antun Augustinčić: Artistic Freedom in the Framework of Monumental Sculpture. Život umjetnosti 115, č. 2, s. 70–99.*

Internetové zdroje

- Anonym 2006: Otkriven spomenik Nikoli Tesli na Nijagarinim vodopadima. In: Srbija.gov.rs. Медији. Вести. Активности Владе. 10. јул 2006. Otkriven spomenik Nikoli Tesli na Nijagarinim vodopadima. Dostupné z: <https://www.srbija.gov.rs/vest/53272/otkriven-spomenik-nikoli-tesli-na-nijagarinim-vodopadima.php>. [Cit. 20251205].*

- Anonym* 2023. Tesla je punih 7 godina čekao mesto u Beogradu. In: Kaldrma.rs. Svetlosti velegrada 15.7.2023. Dostupné z: <https://kaldrma.rs/tesla-je-punih-7-godina-cekao-mesto-u-beogradu>. [Cit. 2025-03-10].
- Grbić, M. – Šeparović, A. – Flego, V.* 2013: Kršinić, Frano. In: Hrvatski biografski leksikon (1983–2025), mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupné z: <https://hbl.lzmk.hr/clanak/krsinic-frano>. [Cit. 2025-03-10].
- Niebyl, D.* 2020: A History of Tito's Most Famous Statue. In: Spomenik Database. More Resources. Spomenik News. Dostupné z: <https://www.spomenikdatabase.org/post/a-history-of-tito-s-most-famous-statue>. [Cit. 2025-03-10].
- The Stamp of Time: The Graphic Communications of Andreja Milenković.* Webové stránky výstavy. In: Museum of Applied Art Belgrade/Muzej primenjene umetnosti Beograd. Dostupné z: <https://mpu.rs/en/exhibitions/the-stamp-of-time-the-graphic-communications-of-andreja-milenkovic/>. [Cit. 2025-03-10].
- Zebić, E.* 2021: U Gospić vraćen spomenik Nikoli Tesli uništen 1992. Rádio Svobodná Evropa, Chorvatsko, 4. 5. 2024. In: SlobodnaEvropa.org. Dostupné z: <https://www.slobodnaevropa.org/a/hrvatska-gospic-spomenik-nikola-tesla/31237668.html>. [Cit. 2025-03-10].

Summary

Yugoslavian Banknotes in the Changes of Time and Ideology. Dinar Banknotes of the 1955 and 1963 Issues and of the So-Called New Dinar Series of 1965–1986. (Part II).

The continuation of the study dealing with the history and iconography of dinar banknotes of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia provides a description of the new series of reformed dinar banknotes released in 1965 and 1968 and the subsequent newly introduced denominations of the 1970s, and analyses the visual motifs used as well as their ideological background.

In the 1960s, economic and monetary reforms led to the introduction of a new dinar worth 100 former dinars and new series of banknotes were released in 1965. While the 50-, 10- and 5- dinars visually corresponded with the previous issues of 1955 and 1963, the 100dinar banknote brought in a new motif on the obverse and – more importantly – its new reverse bearing dominating denomination value number became a new model for the uniform reverse design of all banknotes from that point on. The 1970s reintroduced the 20dinar and brought two completely new banknotes of 1000- and 500- dinars featuring the motifs of agriculture, visual arts and navy on their obverses. The last series of dinar banknotes were issued in 1985, the whole dinar currency ceased to exist with the breakup of the Yugoslavian federation.

Mgr. Martin Jelínek
Univerzita Karlova
Filozofická fakulta, Ústav českých dějin
nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1
martin.jelinek.01@seznam.cz